

ГРУНТОВО-ЗЕМЕЛЬНІ РЕСУРСИ В МЕЖАХ БАСЕЙНУ КУЯЛЬНИЦЬКОГО ЛИМАНУ: МИНУЛЕ ТА СЬОГОДЕННЯ

А.О. Буяновський, Я.М. Біланчин, М.Й. Тортик,

М. В. Адобовська, І.В. Задорожній

*Одеський національний університет імені І.І. Мечникова,
grunt.ggf@onu.edu.ua*

Останні два десятиріччя Куяльницький лиман (Кл) катастрофічно усихає-міліє, швидко втрачаючи здатність до відновлення природного ресурсного потенціалу. Серед головних причин обміління – глобальні зміни клімату (потепління і аридизація) та різке зменшення стоку річок і водотоків, які в нього впадають. Важливою причиною усихання лиману є також стан ґрунтів і земель його басейну.

Аналіз інформації про 200-100-літнє минуле природно-господарських умов території басейну Кл та ґрунтового покриву його території знаходимо у публікаціях І.У. Палімпсестова (1868), С.Т. Белозорова (1934) і Ф.О. Петруня (1954). В роботах І.У. Палімпсестова і С.Т. Белозорова знаходимо інформацію про гідрологічні умови району в минулому. Зазначається, що по берегах Чорного моря, річок і лиманів у ті роки виклинювались численні джерела прісної води, які живили річки та лимани. Як пише І.У. Палімпсестов, це була вода атмосферних опадів, яка затримувалась рослинністю і не стікала зі схилів, а проникала в товщу ґрунту і поступала на підґрунтовий стік. За даними Ф.О. Петруня, станом на 1883 рік орні землі в межах приморської зони Одеської області займали біля 48 % площі, сінокоси – 16 %, пасовища – 24 %, а ділянки цілинного степу - не більше 1 % площі. По берегах лиманів і моря тягнулась смуга зарослі чагарників, з гаями бересту у верхів'ї Кл. В горизонті 0-15 см чорноземів південних перехідних до чорноземів звичайних містилось 5,35 % гумусу, на 25-35 см – 4,86 % і на 50-60 см – 2,35 %. Тобто, погодно-кліматичні умови території району століття – два тому були менш посушливими, порівняно із останніми 20-ма роками. Суттєво меншим у минулому було антропогенне навантаження на

природно-екологічне середовище території, значно більшою була площа під трав'яною і чагарниково-деревною рослинністю як на вододілах, так і узбережно-берегових схилах до Кл та річок, які впадають у лиман. Вміст гумусу у верхніх горизонтах чорноземів був на рівні 5 %, ґрунти вирізнялись кращою структурою верхніх горизонтів, практично вся волога опадів проникала в ґрунт і поступала у підґрунтовий стік, який значною мірою живив річки та лиман, що безпосередньо впадають у Кл.

В числі антропогенних чинників усихання лиману та погіршення його екологічного стану – високий ступінь розораності (75-80 %) вододільних та приводільно-схиливих територій, а інколи й розорювання узбережних схилів, випасання тут худоби, вирубка лісонасаджень та пожари у посушливі літньо-осінні місяці, наявність смітте- і гноєзвалищ. Річки В. Куяльник, Долдока, Кубанка, які впадають у лиман, нині практично деградували: їхній стік перехоплюється численними ставками, русла заросли очеретом. Ситуацію різко погіршує несанкціонований видобуток піску по руслу і в заплаві В. Куяльнику, для вивозу якого споруджуються поперечні переїзди через заплаву річки.

Результати вивчення морфології, речовинно-хімічного складу і властивостей ґрунтів басейну Куяльницького лиману загалом типові для ґрунтів регіону Північно-Західного Причорномор'я. Разом з тим очевидна тенденція до полегшення гранулометричного складу (приблизно на градацію), зменшення вмісту гумусу, знеструктурення верхніх горизонтів чорноземів в умовах землеробського використання. За вмістом гумусу в гор. Нор. чорноземи південні нині переважно слабогумусовані, а чорноземи звичайні – малогумусні і слабогумусовані. На ґрунтовій карті 1967 р. на всій території басейну Кл чорноземи діагностовано як малогумусні. Вірогідна причина тенденції до полегшення гранулометричного складу і дегуміфікації досліджуваних чорноземів – у прояві дефляції в останні 30-50 років і видуванні найбільш дисперсних (розміром менше 0,01 мм) частинок ґрунту. Основною же причиною дегуміфікації чорноземів регіону є зменшення надходження рослинних решток і практичне припинення внесення органічних добрив в останні десятиріччя. Результати визначення інших показників фізико-хімічної

характеристики ґрунтів (рН, обмінно-вбирної здатності, карбонатності) загалом типові для Північно-Західного Причорномор'я. Звернемо лише увагу на карбонатність з поверхні еродованих чорноземів і лучнувато-чорноземних делювіально-наносних ґрунтів підніж спадистих схилів та дещо підвищені тут значення $pH_{\text{водн.}}$ (зазвичай 8,2-8,5).

Узагальнюючи результати аналітичного вивчення ґрунтів обстеженої території, наголосимо на суттєвому погіршенні показників їхнього гумусового і агрофізичного стану в умовах посилення антропогенного пресу, прояву ерозійних процесів та глобального потепління клімату в останні десятиліття. Перш за все це наслідок розвитку процесів дегумуфікації ґрунтів, їх знеструктурення і ущільнення, зменшення вологоємності, водопроникності і фільтраційної здатності. В результаті суттєво знизилась значимість ґрунтів і ґрунтово-рослинного покриву загалом у формуванні гідрологічного режиму території басейну Кл, в чому, ймовірно, також одна із причин катастрофічного усихання лиману в останні десятиліття.